

Рат у Украјини: ко добија, а ко губи? (Не/очекивани моменти и последице)

Владимир Н. ЦВЕТКОВИЋ

Апстракт

Рат се одужио, а промена односа снага у светском поретку убрзала – то јесте главна (актуелна) последица оружаног сукоба у Украјини. Она је подједнако изненађујућа за његове главне актере (Русију и „колективни Запад“), као и цео међународни свет. У тексту се анализира како и зашто је дошло до тога и шта је могуће очекивати у непосредној будућности.

Кључне речи: Украјинска криза, САД, ЕУ, Русија.

Уводна разматрања

Кризе у Украјини имају своје дуго, вишевековно порекло и трајање. Ова последња, која увелико траје, можда није највећа, али јесте посебно драматична јер представља наставак грађанског рата који је управо на том простору буктао с великим интензитетом пре тачно једног века. Најновија криза има своју нешто краћу генезу: започела је са друштвеним немирима у време распада СССР-а (деведесете године прошлог века), наставила се са првим озбиљнијим наговештајима политичког раскола у новоформираној држави (контроверзни парламентарни и председнички избори 2004. године), да би десет година касније (опет избори, државни удар, руска анексија Крима и почетак грађанског рата у Донбасу) догурала до националне катастрофе и највећег ратног сукоба у Европи после Другог светског рата који је започео руском „специјалном војном операцијом“ (2022–?). Украјина је добар пример оправданости тврдње да се историјски догађаји не могу са извесношћу предвидети, али се зато свакако дају наслутити и очекивати. Утолико свако ко превиђа или игнорише јасне знаке и трендове кретања друштвених токова остаје утопљен у наслеђеним идеолошким шаблонима и гносеолошким предрасудама које воде у мрак неочекиваног и изненађујућег. У конкретном случају, само су

велики игноранти из комунистичке врхушке некадашњег Совјетског Савеза могли да очекују да ће распад њихове државе протећи мирно, у складу са договором и предвиђеним мерама које је садржао дословно преко ноћи склопљени Бјеловушки споразум (8. децембра 1991. године).¹ Другу стране исте псеудопрагматичне наивности чинили су академски и кадровски преобраћеници из реалсоцијализма у реаллиберализам² који су искрено (по)веровали у истинитост пресвучене марксистичке мантре о „одумирању државе“ и ритуално понављали глобалистичке лекције о „слободи тржишта“ и „превазиђености државних граница“.³ Управо тако су политичку и економску стварност ондашњег света тумачили идеолошки прваци победника у Хладном рату, новоустоличеног светског хегемона, према којима је свет коначно нашао свој мир и истину у довршеној историји самозадовољног слободног света. Остало је још само да дату истину промовишу и весело славе њени изузетни протагонисти – васпитачи „неуспелих“ и гробари „отпадничких држава“. Пар деценија касније све је пало у воду.

*

Актуелни рат у Украјини⁴ могао се наслутити, премда не и са сигурношћу очекивати, онда када је Украјина, као засебна политичка

¹ Потписали су га представници Русије, Белорусије и Украјине, три од четири совјетске републике, земље које су 1922. године званично формирале СССР (четврта је била Закавказска совјетска република састављена од будуће Грузије, Јерменије и Азербејџана; распуштена 1936. године).

² О значењу реаллиберализма и његовим особеностима видети: Цветковић, В. Н. (1999). Реаллиберализам или нове глобалне и локалне тираниде. *Социолошки преглед*, вол. 33, бр. 1-2, 73-87.

³ Поврх тога, та и следећа постсовјетска генерација руске политичке елите живела је у илузији да комунистичко замрзавање националних, регионалних и других омраза до којих је дошло пре и у току грађанског (1917-1922) и Отаџбинског рата (1941-1945) неће утицати на обнову националних и других анимозитета на просторима која су искусила највеће покоље и одмазде. Ово чуди тим пре ако се зна да су оружани међунационални сукоби обновљени непосредно пред распадање совјетске империје (Нагорно-Карабах нпр.), док су неки започели после распада (Чеченија, Придњестовље), а други нешто касније (класичан пример и превратнички догађај који је најавио Украјину: Грузија, 2008. године).

⁴ Руска влада га (још увек) квалификује као ограничену „специјалну војну интервенцију“, док у тамошњој јавности провејава синтагма са неупоредиво ширим значењем: „нови светски рат“. На другој страни, сасвим разумљиво, Запад и украјинска влада говоре о „агресорском рату“, „криминалном чину“, „борби за независност“ итд. Остатак света је више склон неутралним дескрипцијама као што су „кризна ситуација“, „оружани сукоб“ итд.

целина настала у руском грађанском и потоњем Другом светском рату, по први пут у историји постала стварно суверена и то у границама у којима никада раније није била (1992). Претходна украјинска сувереност није постојала, осим у форми прогласа и то у време фактичке окупације од стране Централних сила (Немачке, Аусторугарске). Украјина је тада била међународно призната земља захваљујући сепаратном Брест-литовском мировном уговору (закључен 3. марта 1918. године) који су потписале ондашње Централне силе на челу са царском Немачком и управо формирана бољшевичка влада Русије у Петрограду (7. новембра 1917. године), заједно са нешто касније образованом владом Украјинске Народне Републике у Кијеву (22. јануара 1918. године).⁵ Догађаји који су се одиграли у сасвим изузетним историјским околностима – рат великих сила у Европи и истовремена друштвена револуција у Русији (сукоби елита и народни устанци) – учинили су да се руска империја поцепа по свим могућим политичким, идеолошким, социјалним, верским, националним и територијалним шавовима. То је, између осталог, омогућило да тада мање-више фантомска Украјинска Народна Република добије међународно признање.⁶ Премда је фактички постојала само на папиру, УНР ће у виду више различитих међународних друштава бити заступљена у новоформираној Лиги народа (основаној 1919/20. године), што је потрајало све до међународног признања полске анексије источне Галиције (1924) и потоњег приступања СССР-а у Лигу народа (1934).⁷

⁵ Готово у исто време (од 17. до 19. априла 1918. године) била је формирана и друга украјинска влада, али у Харкову, и то под бољшевичким вођством које је објединило раније основане „Украјинску Народну Републику Совјета“, „Доњецко-Криворишску Совјетску Републику“ и „Одеску Совјетску Републику“. Оружане борбе између различитих украјинских влада, као и низа других регионалних власти с обе стране Дњепра, учиниле су да се на граничном простору између ондашње три империје (Немачке, Русије и Аусторугарске) одиграју сурови сукоби свих могућих етничких, верских, националних и идеолошких група тог времена.

⁶ Преговори између оснивача будуће Украјинске Народне Републике и окупационе немачке и аусторугарске војске започели су десетак дана пре што се нова република уопште и формирала. Као таква, она је формално призната од стране Централних сила као „неутрална држава“, десетак дана по потписивању Брест-литовског споразума.

⁷ Чланство СССР-а у Лиги народа је трајало свега неколико година, прецизније до 14. децембра 1939. када су били искључени због изазивања рата против Финске. Занимљиво је да је за искључење гласало само 7 од 15 чланица Савета (највишег тела Лиге), при чему су остали били уздржани, укључујући ту чак и саму Финску (!). Већ следеће године Лига народа је фактички престала са радом, да би званично била распуштена 20. априла 1946. године када је већ постојало ново међународно тело – Уједињене нације (основане 1945. године).

Подразумева се да је први и основни проблем народне, совјетске и свих других украјинских државоликих творевина тог времена била њихова сувереност: централна власт постојала је само на папиру, администрације су највећим делом биле под управом немачког окупатора, док се потенцијална јединствена војска делила у бројне идеолошке и регионалне групе које су контролисале своју територију, тј. свој део имагинарне Украјине. Нејасан и непостојан политички и државни статус низа засебних политичких ентитета који су се позивали на своје крајишко, тј. украјинско порекло (територије под вођством локалних официра, племића или грађанских група, односно „црвених“ револуционара и „белих“ конзервативаца, анархиста, немачких, аустријских, пољских и других армија), учинили су да читав тај огроман простор функционише онако као што то увек и бива у свим граничним подручјима света која познају и признају само и једино закон (тренутно) јачег.⁸

Свако од заинтересованих актера (националисти свих боја – „великоруси“ и „малоруси“, Пољаци, Немци и други; идеолози свих врста – ројалисти, социјалисти, комунисти, анархисти, социјалдемократи итд.) могао је да на себи примерен начин гради своју Украјину и да притом легитимно користи назив Украјина приликом именованја своје политичке заједнице. То је и било очекивано с обзиром на то да нека заокружена историјска територија под тим именом никада пре није постојала. Најзад, после совјетске победе у руском грађанском, а нешто касније и Другом светском рату, настаће највећа Украјина свих времена – Социјалистичка Република Украјина у саставу СССР-а. Она је укључивала и некадашње делове територије Пољске, Румуније, Чехословачке и Мађарске, да би се нешто касније додатно проширила и на Крим (одлука Хрушчова, 1954. године), све то захваљујући типично бољшевичкој политици исцртавања административних граница унутар федералне државе.⁹ Речена беневољентна и/или индолентна национална политика бољшевика у

⁸ Током грађанског рата у бившој царској Русији, који се по природи ствари трансформисао у низ регионалних сукоба на огромном простору од Финске, Балтика и Пољске до Сибира и Владивостока, страдало је више милиона људи чије су судбине практично заборављене јер су брзо после тога уследила највећа ратна разарања икада – Други светски рат. Више о томе Геварт, Р. и Харвард, Џ. (2013). (ур). *Рат и миру (Паравојно насиље у Европи после Првог светског рата), 1918–1923*. Београд: Архипелаг.

⁹ Потпуно исту политику следили су и комунисти у послератној Југославији када су границе између република (федералних јединица) и унутар њих (аутономне покрајине) повлачене на основу воље повлашћених кадрова из врха партије. Према натегнутим виђењима појединих савремених руских историчара, данашња Украјина своје унитарно уређење дугује Лењину, а још више Стаљину и његовој политичкој индоленцији која је омогућила формирање политичке, партијске и културне украјинске елите унутар СССР-а.

Совјетском Савезу (свагда против „великоруског“, а увек у корист других – „малих“ националиста)¹⁰ обезбедила је Украјини не само територије већ и идентитет (посебно развој украјинског језика и културе). Тако се стварао засебни национални идентитет који је, такорећи успут, преузимао политички простор који о својој „украјиности“ није много знао (нпр. Закарпатје) или за то није много марио (нпр. Донбас).¹¹

У том и таквом простору ће се 1992. године обрести нова суверена држава названа једноставно Украјина, без идеолошких префикса попут народна, демократска и слично, и – што је посебно симптоматично – без ближег одређења свог унутрашњег устројства (република, федерација, савез итд.). У том погледу Украјина представља изузетак у односу на друге бивше совјетске републике које су све од реда задржале назив република у свом имену. У сваком случају, нехајно именована унитарна Украјина у тренутку свог настанка или осамостаљења заузимала је огроман простор од преко шесто хиљада квадратних километара (друга по величини држава у Европи, одмах иза Француске, а знатно испред Немачке, Шпаније и других већих европских земаља!) и са нешто више од 50 милиона становника разноликог етничког, националног и верског састава. У том тренутку Украјина је у сваком погледу, а посебно привредном и војном, била упоредива са такође управо формираном Руском Федерацијом.¹² Једина стварна разлика између њих било је украјинско непоседовање нуклеарног оружја, што је било резултат страха САД од неконтролисана пролиферације оружја за масовно уништавање и одлуке да све такво наоружање остане искључиво у руској надлежности.

С друге стране, нова-стара Русија је после распада СССР-а доспела у безмало исте оне границе које су јој својевремено биле наметнуте Брест-литовским споразумом. Симптоматично је да ту просту чињеницу (готово) нико у Москви тада није видео као проблем. У наредних десетак година, Русија и Украјина, као уосталом и већина других земаља у свету, функционисаће као Елдorado неолибералног концепта глобалног развоја. Победнички идеолошки наратив слободног тржишта, у коме су

¹⁰ Слична политика и слоган у комунистичкој Југославији: „слаба Република (Србија) – јака Федерација (Југославија)“.

¹¹ Карактеристично романсирани историјски преглед генезе државе и словенских нација у Украјини вид. у: Апанович, О. (2012). *Историја запорошких козака*. Београд: Логос.

¹² Према већ различитим проценама, Украјина је у то време формално располагала са око 70–80% војне моћи коју је имала Русија; имала је предност у погледу индустријског развоја (што је укључивало и потенцијал војно-индустријског комплекса), док је бројност становништва била у сразмери 1:3. Вероватно је то био довољан разлог да тридесет година касније политичко вођство САД самоуверено закључи да Украјина уз помоћ НАТО-а може успешно да води конвенционални рат са Русијом.

прикривено опстајале бројне наслaге западног (нео)колонијализма, укључујући ту и њихово недвосмислено милитаристичко језгро, пустошили су привреде и друштва некадашњег Совјетског Савеза. У већ различитим брзинама и модалитетима, они су наставили да пропадају у атмосфери свеопште политичке корупције, економске анархије и друштвене декаденције. Украјина је тим путем наставила и у новом веку, док је Русија тешком муком колико-толико успела да заустави рапидно пропадање, релативно стабилизује политички поредак и делимично опорави привреду. Истовремено, Русији је пошло за руком да направи извесни заокрет у својој војној индустрији (тренд успостављен с краја прве деценије 21. века), што све донедавно није перципирано од стране политичких елита Запада, односно САД, који су већ били навикли да евентуалну снагу Русије виде искључиво у ограниченим – локалним и/или регионалним оквирима. Зато је и настављено са упорном и (показаће се) неразборитом политиком ширења НАТО-а све до источних и јужних граница Русије (северне су већ раније биле досегнуте). Тако је некадашња, из угла САД потпуно рационална и легитимна, политика „обуздавања Русије“ преточена у раван отворених претњи и недвосмислено непријатељских војних акција чији су главни актери бивше совјетске републике (Грузија, Украјина, балтичке републике). При свему томе никоме на Западу ни једног тренутка није падало на памет да узме у обзир апеле и упозорења Москве која није имала коме да представи своје виђење међународног поретка и идеје о колективној безбедности. У том духу је прича текла све до коначног часа истине који је наступио када је Русија, наизглед напрасно, одлучила да војно реагује на главну претњу својој безбедности и/или суверености. Како, зашто и у каквом идеолошком контексту је започео највећи војни сукоб данашњице, већ смо писали,¹³ а сада бисмо већ могли да укажемо на неке од његових главних тенденција и пратећих последица.

Очекивања и изненађења

Изгледа да су сви непосредни актери овог рата изненађени његовим током: Руси зато што су очекивали да ће њихова „специјална војна интервенција“ довести до брзог слома украјинског режима, што би им омогућило преговоре око успостављања нове безбедносне архитектуре у Европи; Украјинци јер су очекивали да ће Запад узети непосредно војно учешће у одбрани њихове независности и решености да постану члан НАТО-а и чак обезбеде поседовање нуклеарног оружја; Американци и

¹³ Видети: Цветковић, В. Н. (2022). Васкрс историје (Идеолошке метаморфозе глобалног поретка). *Социолошки преглед*, вол. 56, бр. 3, 832–872.

Европљани јер су очекивали да ће њихове незапамћене санкције бити довољне да се руинира руска привреда, војна снага и одрживост политичког режима. За почетак, као што то већ обично бива у ратовима, сви су погрешили: Руси нису оборили украјински режим, Украјинци нису постали део НАТО-а, а Европљани и Американци нису срушили Путинов режим. Исто тако, насупротив мање-више општим (заједничким) очекивањима да ће рат брзо бити завршен, а да ће се његове последице постепено уобличавати током година, све је кренуло управо обратно: рат се одужио (крај му се још увек не сагледава), а његове последице се убрзано читавају у глобалној привредној и политичкој, а исто тако и културолошкој и/или цивилизацијској стварности. Она је данас непрепознатљива не само у односу на време проглашења краја историје (последња деценија 20. века) већ и у односу на почетак треће деценије новог миленијума.

Почнимо најпре са *Русијом*. Она можда није главни актер актуелног преображаја светске геополитике, али је зато сигурно његов први покретач. Вероватно први пут у својој историји Русија је започела превентивни рат у коме настоји да неутралише безбедносну претњу у облику НАТО-а на својој традиционално најважнијој, тј. најосетљивијој – западној граници. У том светлу сва друга оправдања за „специјалну војну интервенцију“, стварна, тј. *конкретна* (заштита рускојезичног становништва од политичких, културних, верских и других прогона, као и физичког уништавања) и она *идеолошка* (денацификација и демилитаризација), представљају више-мање легитимне изговоре којима је добар повод дао украјински режим и његова националистичка политика која се граничила са шовинизмом. Како год, осам година после поновног припајања Крима и посредног учествовања у грађанском рату у источној Украјини, Русија је била приморана да директно интервенише у Украјини са очекивањем да ће обична *демонстрација силе* бити довољна да се украјински режим сруши и обезбеди долазак на власт политичким снагама које би градиле флексибилну регионалну (културну и језичку) политику и што је Русима вероватно било најважније – не би тежиле да постану део НАТО-а. Уместо тога, војнички необјашњив напад Русије са свега 190.000 војника на бројчано прву армију Европе (при том још годинама наоружавану и обучавану од стране НАТО-а) успео је само да одсече већи део разореног Донбаса, али не и да обори режим. Био је то знак Западу да максимално интензивира већ постојећу политику санкција према Русији (уведене после анексије Крима 2014. године) и да још додатно наоружа Украјину (у размерама које нису упоредиве ни са једним сличним случајем у модерној историји) и тако је мотивише да води рат до последњег човека. Према већ различитим изворима из САД и ЕУ, за свега годину дана трајања рата Украјини је испоручено преко 150 милијарди долара војне помоћи у наоружању, опреми и обуци и најмање

30 милијарди друге врсте помоћи (финансијске, хуманитарне итд.). Величину и квалитет информативне, тј. пропаганде, али и обавештајне западне помоћи Украјини (сателити и др.) бројчано није могуће исказати.

Упркос томе, Русија је успела да се из једне (демонстративне) пребаци у другу (ратну) димензију вођења политике и привреде, те да том приликом задржи стабилан унутрашњи поредак и чак да додатно унапреди свој међународни ангажман. Сигурно је да све то не би било могуће да није било вишегодишњих припрема и тихих реформи привреде које су омогућиле невидљиви преображај руске економије. Другим речима, неочекивана способност руске привреде да опстане под највећим санкцијама које је колективни Запад икада икоме увео последица је политике заобилажења санкција која је у почетку била фокусирана на проблеме извоза главних производа (углавном сировине – нафта, гас), да би се убрзо позабавила и реструктурирањем привреде и супституцијом увоза (пољопривредни производи, висока технологија, посебно војна индустрија). Показало се да је директно привредно кажњавање највеће земље на свету, која притом располаже и највећим природним ресурсима, контрапродуктивно за казниоце, а подстицајно за оне који се санкционишу.¹⁴ С тим у вези треба приметити да политика санкција, која је од краја седамдесетих година прошлог века постала важно политичко средство САД у борби против одметничких и свих других непоћудних држава, успева само када се дисциплинују мале, односно слабе државе (Србија, Либија). Искуство је показало да и у тим случајевима санкције имају ограничено дејство и служе само као нека врста ултиматума и припреме за директне војне акције. Чак и у тим случајевима (Ирак, Србија, Либија) успех је релативан и привремен. С друге стране, санкције према државама које имају адекватан *војни* одговор на војне претње, упркос исказаним идеолошким циљевима (срушити диктатора, оборити тоталитаран режим итд.), показале су да имају управо обратне ефекте у виду ојачавања централних власти и окупљања друштва око проказаних вођа (Иран, Северна Кореја, Русија).

У том духу ваља сагледати и друго изненађење украјинског рата које се очитује у *војној* спремности Русије да води дуготрајан и исцрпљујући рат, не толико са Оружаним снагама Украјине (оне су у међувремену потрошиле готово све своје резерве), колико са Северноатлантским савезом и њеним

¹⁴ Међутим, уколико руска привреда настави само да се прилагођава условима санкција и успори стратешке реформе, посебно оне из финансијске сфере где се крије извор друштвеног богатства и моћи елита (нпр. контрола девизних платних биланса и прекограничног кретање капитала), привреда се може поново свести на извоз сировина, државне монополе и пратећу корупцију, што ће неминовно довести до економске стагнације и рецесије који по природи ствари воде у друштвену кризу и могући колапс.

војно-индустријским комплексом. Ово је изненађење с обзиром на то да је колективни Запад третирао Русију само као регионалну силу са ограниченим економским и војним потенцијалом. И заиста, руски БДП је на нивоу Италије или Шпаније, док је војна индустрија све до почетка „специјалне војне операције“ била састављена од бројних фирми са мешовитим, тј. државно-приватним власништвом (око 1.300 предузећа), при чему су војска и војно-индустријски комплекс пролазили кроз различите врсте реформи праћених са пуно корупцијских афера и контроверзних предлога, као што је био онај који је предвиђао смањење домаће производње и набавку војне опреме и наоружања у иностранству (!).

Најзад, упркос драматичним економским, политичким и друштвеним околностима које са собом носи велики војни сукоб са Украјином, односно са Западом, упркос политички и друштвено осетљивој делимичној мобилизацији коју је пратило иселјавање више стотина хиљада богатијих грађана у иностранство,¹⁵ Русија је успела да очува своју *друштвену стабилност* и *делотворност поретка*. Притом је и избегнута међународна изолација коју је наметао амерички остракизам. Штавише, захваљујући својој прагматичној политици „Ко није против мене – тај је са мном“ (за разлику од политике Запада: „Ко није са мном – непријатељ је“), Русија је успешно промовисала своју идеју о мултиполарном поретку. Она јој је донела међународни престиж и нове партнере у свету, укључујући најважније: Народну Републику Кину, Републику Индију, Краљевину Саудијску Арабију, Исламску Републику Иран, као и многе друге државе које су по први пут у својој модерној историји осетиле да снага хегемона са Запада почиње (неумитно?) да слаби – Бразил, Пакистан, Египат итд. Укупно узев, три четвртине од укупног броја држава које чине УН. Тако је украјински сукоб додатно оголио чињеницу да се светска економија све више концентрише на Истоку, те да снага и привлачност Запада, посебно САД, почињу да слабе. Речју, рат у Украјини није показао да је *карго* (војни потенцијал САД је и даље највећи на свету), већ да он једноставно нема снаге и способности да управља на глобалном плану онако како је то могао и чинио до јуче. Да ствар буде гора, пад кредибилитета се настоји компензовати отвореним претњама и уценама које су се показале недовољно делотворне и то је можда највеће изненађења до кога је довела руска „специјална војна интервенција у Украјини“.

¹⁵ Највише у бивше совјетске републике и земље на Далеком истоку, али и у Србију, једину земљу Европе са којом Русија има редовни, мада прилично редукован авио-саобраћај и у коју руски држављани долазе без виза. Међутим, на супрот површној медијској слици која барата са преко 150.000 руских досељеника, треба приметити да се руски грађани у Србији већином налазе у некој врсти сталне транзиције (боравак без визе је ограничен на 30 дана), те да је дозволу за привремени боравак у Србији до сада добило мање од 25.000 држављана Русије.

*

Независно од војног аспекта украјинског сукоба, промена ратне среће, офанзива и контраофанзива, оно што се ненадано појавило на светској сцени јесте потврда друштвене и економске рањивости колективног Запада и његовог предводника – САД. Њихова крхкост се не огледа толико у војној (не)спремности за дуже вођење (прокси)рата са великом војном силом као што је Русија, колико у чињеници да по први пут у модерној историји Запад (п)остаје *економски недовољно снажан* да порази, казни и уништи противничку страну. У том контексту, ригидност актуелне идеолошке моде „културе отказивања“ показује се само као израз немоћи да се поништи снага противника, што доводи Запад у до сада невиђену позицију *политичке немоћи* да на глобалном плану спроводи вољу хегемона.

Изненађење је и то што у западном јавном мњењу готово уопште не постоји свест о чињеници да Запад губи, ако већ није и потпуно изгубио, досадашњи монопол у организовању међународног поретка и првенство у одређивању начина на који ће функционисати међународне организације. Избегавање да се о томе воде шире јавне дебате, и то баш у земљама које су изнедриле модерне демократске постулате, јасно сведочи о декаденцији света слободе мишљења и деловања чије постојање по први пут излази из круга посвећених стручњака (дисидентских филозофа и социолога)¹⁶ или пак корпоративних менаџера и уредника великих медија.¹⁷

Наравно, оно што је од почетка сукоба у Украјини свима било јасно јесте да ће се САД *свим средствима* борити за очување свог лидерског, тј. хегемонског места у светским пословима. Није се пак очекивало да ће се та борба водити преко граница разумног ризика (САД), па чак и против

¹⁶ Такви натписи постоје одавно (најпознатији је свакако Шпенглерова „Пропаст Запада“, 1918), но можда је најбоља књига те врсте, бар за писца ових редова, трезвена студија писана британским стилом и у меланхоличном духу (Barzun, J. (2022). *From Dawn to Decadence*. New York: Harper Collins; одавно и у српском преводу у издању ЦИД Подгорица, 2022).

¹⁷ Занимљиво је да велики западни медији о таквом стању ствари објављују прилоге само из друге руке – препричавајући процедуре извештаје домаћих обавештајних служби где се, између осталог, наводи и то да „Русија демонстрира способност да одбије притиске Запада“, те да бројне регионалне силе у свету – Египат, Бразил, Индија Пакистан и др. „нису спремне да недвосмислено пруже подршку једној или другој страни у ери када Америка више није неоспорна суперсила“. Уз то следе логични коментари у којима се констатује да дојучерашњи савезници САД користе њено ривалство са Русијом и Кином не би ли из тог сукоба извукли неку корист за себе („нејасно је ко ће на којој позицији бити за десет година“ и зато свако „диверзификује своје ризике и штити своје опкладе“). Ryan, M. (2023). „Key nations sit out U.S. standoff with Russia, China, leaks show“, *The Washington Post*, available at: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2023/04/29/biden-foreign-policy-discord-leaks/>.

својих стратешких интереса (ЕУ). Остаје нејасно и то зашто су уопште САД фиксирале Русију као свог главног, да не кажемо „омиљеног“ непријатеља. Једини могући рационални разлог за то, ако оставимо по страни таштину победничке суперсиле и моћ инерције у резонувању, јесу руски природни ресурси. До њих се не може доћи ратним путем (одговор би био катастрофалан по све актере), па чак ни већ стандардним обуздавањем (то је била политика примерена Хладном рату). Уместо тога, потребан је истрајни рад на слабљењу и, по могућству, ишчезнућу противника. Другим речима, најбоље за САД би било да се Русија „уситни“, тј. распадне.

Стратешка грешка САД у овом случају очитовала се у већ стеченој навици; третирали су Русију као (још једну) одметничку државу која се може дисциплиновати на исти начин као и све друге сличне светске „парије“ у датом моменту – Иран, Ирак, Северна Кореја, Србија, Сирија итд. Испоставило се да је то био погрешан приступ и погрешне процене постављене на основу површних аналогија и идеолошких стереотипа. Тако се очекивало да ће се Русија изнутра распасти или бар променити режим на исти начин као што су се ствари тамо одвијале почетком прошлог века у рату са Јапаном или пак у Великом рату. Међутим, сто година касније, све је другачије (иако изгледа исто) – Русија више није царство, али није ни осиромашена комунистичка империја каква је била до пре две деценије, премда је задржала тромост у реаговању заједно са истрајношћу у ратовању. Новина у руском деловању јесте воља да се превентивно делује и способност да се примерено организује, без сувишне репресије и бирократског цепидлачења. У томе се крију највећа изненађења које су Руси приредили Западу: *брзо и компетентно реаговање на санкције и способност да се води дугорочан рат*. Све то у директној супротности са спремношћу САД и ЕУ да адекватно (дакле, разумно) реагују на кризу. Уместо да траже дугорочна мировна решења, они су се, испоставило се – већ одавно, још од минских споразума, припремали за рат са Русијом, премда изгледа нису веровали да ће се она усудити да га покрене. Када је сукоб коначно почео, НАТО се није са трупама појавио на терену (то је било и очекивано, тим пре што су Руси подигли степен готовости за нуклерни рат и тиме оградиле територију ратних дејстава), али је зато преузео никада веће логистичко снабдевање савезничке украјинске војске, укључујући и војнике на терену који су привремено отишли на „одсуство“ или можда „пензију“. Насупрот очекивањима, годину дана касније, показало се да НАТО има прилично ограничене могућности за производњу и складиштење конвенционалног наоружања. Могућно је да ће управо та чињеница на крају одлучити и о победнику у датом сукобу.

Како год, недостатак имагинације, лењост у анализи и закључивање по аналогији довели су администрацију и политичке елите САД у

ситуацију да бирају између тренутних бенефита (демонстрација силе и астрономски профити војних компанија) и потенцијално дугорочних губитака (губитак поверења у изузетност светске силе бр. 1). Очекивано, определили су се за прву опцију која не само да је врабац у руци већ је и сасвим у духу модерног доба у коме се вреднује само оно што је „сада и овде“. Незгода је што такво стање ствари одговара искључиво влади и и компанијама у САД, док су главни савезници у Европи изгубили много више но што су добили (ако су било шта уопште и добили) својим учешћем у сукобу између Украјине и Русије. Следећи у свему америчку политику санкција и пратеће војне, привредне и културолошке активности, ЕУ и Велика Британија су фактички изгубили економску конкурентност на глобалном тржишту, а заједно са њом и властиту политичку независност. Показало се да санкције не могу да зауставе украјинску кризу нити да униште руску економију, али зато могу да руинирају европску привреду која је, заједно са свим другим земљама (изузев Кине), већ одавно била у проблему (2008. година). Поврх високе инфлације и пада реалних прихода, нагло су поскупели храна и енергенти, а индустрија је почела да се сели у САД због тамошњег новоуведеног програма индустријских субвенција у износу од више стотина милијарди долара. Помоћу њих Вашингтон покушава да подстакне властиту економију на рачун савезника (ЕУ, Јапан, Аусталија, Јужна Кореја), при чему се они гурају на прву линију фронта сукоба са Русијом и сутра потенцијално Кином.

Утолико је, гледано тактички, тј. краткорочно, у украјинској кризи најбоље прошла Америка која је, водећи свој прокси рат са Русијом, у потпуности (економски, политички и војно) дисциплиновала ЕУ и притом отворила прозор могућности за властиту војно-индустријски комплекс, нафтне и друге компаније из сектора енергетике. Међутим, стратешки гледано, захваљујући никад виђеним поступцима америчке администрације,¹⁸ као и претходној незавршеној економској кризи, кредибилитет актуелног светског хегемона – првог и (до сада) јединог те врсте у историји – нагло је пао, и то се веома брзо видело како на економском (посебно трговачком), тако и још више на политичком (међународном) плану.

¹⁸ Као што је заплена свих финансијских средстава Руске Федерације које су биле на Западу, укључујући ту и рачуне приватних лица и компанија; јасне претње и отворено уцењивање земаља које се нису придружиле западним санкцијама; готово сигурно организовање класичне терористичке акције или диверзије као што је минирање руско-немачког гасовода у Северном мору; подршка сателитском навођењу за украјински напад на Кримски мост и потапање водећег брода руске морнарице; слање артиљеријских посада и другог војног особља ради учешћа у непосредним сукобима у Украјини и др.

Посебно је занимљиво то да САД од почетка изгледа нису имале разрађене алтернативне планове за остваривање свог главног циља – покоривање Русије, већ су се прилагођавале тренутним околностима. По свему судећи, Американци су очекивали да ће Русија напасти Украјину на исти начин као што су то они чинили у сличним приликама (Вијетнам, Ирак, Србија итд.) – не гледајући шта су војни, а шта цивилни циљеви. Да је тако заиста и чинила, Москва би брзо наишла на општу осуду и глобалну изолацију која би је пре или касније довела до стварне изолације и потенцијалне пропасти. Премда је било пуно пропагандних покушаја типа Буча, Русија није упала у такву замку, али није ни успела да војнички обори противнички режим који је показао спремност да се бори и чак да узврати истом мером. Вероватно да то ни сам Запад није очекивао. Приметивши изненадну шансу да увећа своје улоге, Запад се брзо преоријентисао од сценарија изолације ка сценарију вођења (прокси)рата и тек је онда почео са до тада невиђеном војном и сваком другом подршком Украјини за вођење борбених дејства. Тако су се улози у датом сукобу дигли у небо, независно од обостране опрезности да се не иде до краја. Како год, масовно наоружавање Кијева и никада виђене санкције Запада нису обориле руску привреду, посебно не њену војну индустрију, иако су западни извори првих неколико месеци непрестано понављали да Руси ускоро неће имати чиме да ратују. Показало се да Русија јесте спремна за дугорочни рат исцрпљивања, али не и Запад који је убрзо приметио да нема довољно савезника, па чак ни оружја и муниције.

Логика рата је налагала да се мањак технике надомести људством, што је била руководећа логика НАТО-а од самог почетка сукоба. Рачунало се са тим да Украјина располаже са више милиона потенцијалних војника и да ће јој то донети какву-такву превагу у борби са Русима који ће бити присиљени да изврше више додатних мобилизација за своју (невољну) војску, додатно милитаризују привреду и повуку земљу у нову трку у наоружању – дакле, најпре је обуздати и коначно разорити. Међутим, показало се да речена тактика једноставно не ради: мобилизацијски потенцијал Украјине је радикално слабио, тј. нестајао,¹⁹ док војна помоћ

---

¹⁹ На основу званичних, показало се непоузданих демографских података о 42 милиона становника у Украјини (последњи попис је извршен 2011. године), Американци су проценили украјински мобилизациони потенцијал на 3 до чак 5 милиона војника. Показало се да су то била исувише оптимистичка очекивања јер је огроман број избеглица из Украјине похрлио на Запад (незванично око 8 милиона) и у Русију (званично 5.2 милиона). Тиме се број становништва на територији у Украјини, која је под контролом владе у Кијеву, свео на неутврђени број 20–22 милиона људи, што је свакако радикално смањило стварни број резервног састава украјинске војске. Укупни губици војске из Кијева (погинули, рањени, нестали, заробљени и побегли) процењују се у распону од 200.000 до 300.000 хиљада људи, док су руски губици вероватно знатно

није пристизала потребном динамиком да би се извршио преокрет у рату са Русијом. Касније се показало и да је нема довољно, те да су потребне године како би се приватна војна индустрија Запада претворила у државни погон. Због тога, по свему судећи, САД данас поново мењају тактику и као да припремају Украјину за мировне преговоре у којима се, наравно, морају чинити болни компромиси.²⁰ Истовремено се с друге стране припремају савезници из „нове Европе“ (Пољска, балтичке земље, можда Румунија и још неко...) да под заставом мировних снага – индивидуално, а не као чланови НАТО-а – заузму оне делове Украјине до којих нису дошле руске снаге. Сукоб би тако остао да тиња, формирала би се украјинска влада у избеглиштву или нешто слично, а делови Украјине под руском контролом не би могли да добију међународно признање. *Deja vu*. Како би на то реаговала руска страна, остаје да се види.

У сваком случају, рат у Украјини, започет са прегршт (не)реалних очекивања са обе стране, свима је донео изненађења уз понеко разочарање. Неспорно је да се војном сукобљавању још увек не види крај (изненађење за све који су очекивали брз пораз Украјине), као и то да се светски поредак мења великом брзином на штету хегемона (изненађење за све који су очекивали победу Запада). Као кључни моменат досадашњег рата остаје одбијање апсолутне већине незападних земаља да се придруже америчким

мањи, премда је за сада то немогуће проценити, тим пре што се у том случају морају сабирати подаци везани за локалне војне снаге (Руси из Донбаса), састав руске регуларне армије и припадници приватне војне компаније Вагнер која је постала главна медијска звезда овог рата – како на Западу, тако и у Русији.

²⁰ Онако како спљашњава западна реторика о великој и превратничкој украјинској контраофанзиви, тако се умножавају позиви на трезвеност и препоруке за склапање мировног споразума, с обзиром на то да „максималистичка дефиниција интереса у украјинском рату доводи до политике која штети америчким циљевима“ (видети: Haas, R. and Kupchan, C. (2023). The West Needs a New Strategy in Ukraine. *Foreign Affairs*, available at: <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/russia-richard-haass-west-battlefield-negotiations>). САД могу наћи добар изговор за напуштање Украјине и у случају исцениране нуклеарне провокације за коју би оптужили Русију препустивши је оркестрираној глобалној осуди и санкцијама које би најзад добиле толико чекану учинковитост. Такав сценарио је можда и најреалнији у садашњој фази рата, поготово што чак и обична прљава бомба може да направи природну границу на, рецимо, Дњепру и да као таква (непризната али стварна) функционише деценијама. Истовремено, исценирана нуклеарна катастрофа би обезбедила да се други НАТО актери (Пољска или Румунија нпр.) уселе у „своје“ делове Украјине, а смањена Украјина припоји НАТО-у. У циничним рачуницама, са којима тако лако баратују војни и (гео)политички стручњаци, пар милиона украјинских и руских жртава представљали би колатералну штету и нацртану мету која се више никада не би скинула са тела Руске Федерације. Ова пак не би могла да докаже своју невиност, а не би могла ни да узврати на сличан начин јер би била под највећим могућим надзором целокупне међународне заједнице, па чак и Кине.

санкцијама Русији. То представља својеврстан политички шок за Запад који очигледно губи на свом престижу, а посебно оном војном. Међутим, још много већи ударац за кредибилитет (још увек) једине светске суперсиле (САД) јесте актуелна дедоларизација светске привреде која се очитује кроз раст трговања у националним валутама на светском нивоу. Стратешки узмак долара као главне светске монете јесте потенцијално највећа претња по статус САД као хегемона на светској позорници.

Статус долара и војне базе САД у свету стоје у директној вези: долар је резервна светска валута, а базе тврђаве које обезбеђују контролу светске трговине. Последњих година долар објективно губи своју снагу, али не и војне базе које су његов главни гарант. Уколико се један од тих стубова глобалне политике САД помери или сруши – последице ће бити разорне (не само за САД). Одатле следи и судбоносно питање свих питања: могу ли САД да се помире са могућношћу губитка своје позиције светског лидера? Може ли се највећи светски предатор, уједно и (по властитој процени) јединствени носилац изврности на плану ширења слободе и демократије у свету, уздржати од даље војне и политичке ескалације у Украјину не би ли задржао своју лидерску позицију? По свему судећи: *не може!*²¹ То је оно што највише брине све земље света, али и релевантне делове Запада (Француска, Немачка, Италија, Шпанија...), премда изгледа не и оне који спадају у америчку визију „нове Европе“ (Пољска, Чешка, Румунија и земље Балтика), укључујући ту и (не)вољне савезнике САД из истог цивилизацијског круга (Велика Британија, Аустралија, Канада, Нови Зеланд), док позиција главних далекоисточних клијената Запада (Јапан и Јужна Кореја) по том питању још увек остаје релативно неодређена, што се односи чак и на Тајван који ће покушати да не понови судбину Украјине.

Бити светски хегемон подразумева стопроцентну економску и политичку контролу света – све мање од тога сматра се неуспехом и посртањем које води у катастрофу. Међутим, чињеница је да САД већ сада немају ни приближно исту снагу, односно моћ коју су имали крајем прошлог века. Зато настоје да економску борбу (у којој губе или бар не напредују онако како су то научили и очекивали) надоместе војним сукобљавањем рачунајући да су на том плану још увек најбогатија и најопремљенија (али изгледа не и најспремнија) сила на свету. Уосталом, САД се никада нису устезале да употребе своју до јуче неупоредиву војну моћ: некада *директно* (током Хладног рата – Кореја, Вијетнам, Панама, Хаити итд.), а чешиће *посредно* (Куба, Чиле и друге земље Јужне Америке, Блиски исток итд.). У победничком заносу с краја прошлог века војна сила

---

²¹ О томе најбоље говори лаконска изјава генералног секретара НАТО-а: „За нас је већи проблем победа Русије него Трећи светски рат“!

је морала бити демонстрирана на показном нивоу (Ирак, Србија, Либија, Сирија...), да би се у најновијем случају (Русија и Украјина) делимично вратила у посредничку димензију и на *стратешком* нивоу, припремајући се за готово исти сценарио на Далеком истоку (Тајван и Кина). И шта сад?

Гледано из угла САД, сваки резултат сукоба у Украјини који не би био победа Украјине, тј. који не би довео до њеног уласка у НАТО (заједно са отцепљеним Донбасом и Кримом), представљао би значајан, можда и ненадокнадив губитак економског и војног престижа. Истовремено, био би то вероватно и увод у распад постојећег НАТО-а који би заузврат добио нову форму, име и намену, тј. постао би вероватно само делимично проширен данашњи АУКУС. У исти час Европска унија би се вероватно диференцирала у неколико паралелних слојева са различитим степеном интегрисаности. Заузврат, у случају своје победе (растаканье постојеће Украјине у неколико више или мање аутономних делова), Русија би могла постати јача но што је икада била у својој дугој историји, а њен савез са Кином би постао окосница новог међународног поретка. Због тога се ратни улози зараћених страна (Русија, Украјина и колективни Запад) повећавају из дана у дан. Ескалација рата носи са собом прегршт додатних питања: шта је спреман да уради Запад уколико Русија победи Украјину? Који мировни споразум би био прихватљив за Русију? Шта ако се у рат умешају Пољска и балтичке земље? Како би Русија реаговала на то? Итд. У међувремену ће готово сигурно избити и неки већи сукоб у другим деловима света (Блиски исток, Централна Азија или Африка, можда Косово итд.), при чему се будућа „Тајванска криза“ на неки начин већ подразумева. Све у свему, питање свих питања је једноставно: могу ли САД одустати од покушаја да силом задрже, односно обнове своју дојучерашњу позицију у униполарном свету? Историја нас учи да се мир и поштовање по правилу стичу успостављањем равнотеже снага и/или страха, па тек онда, евентуално и посредно, кроз уважавање туђих интереса, вредности и потреба. Људска природа и политичке заједнице једноставно тако функционишу и то се (вероватно) никада неће променити.

Библиографија

- Апанович, О. (2012). *Историја запорошких козака*. Београд: Логос.
- Геварт, Р. и Харвард, Ц. (ур). (2013). *Рат и миру (Паравојно насиље у Европи после Првог светског рата), 1918–1923*. Београд: Архипелаг.
- Цветковић, В. Н. (2022). Васкрс историје (Идеолошке метаморфозе глобалног поретка). *Социолошки преглед*, вол. 56, бр. 3, 832–872.
- Цветковић, В. Н. (1999). Реалтиберализам или нове глобалне и локалне тираниде. *Социолошки преглед*, вол. 33, бр. 1–2, 73–87.
- Barzun, J. (2000). *From Dawn to Decadence*. New York: Harper Collins.
- Haas, R. and Kupchan, C. (2023). The West Needs a New Strategy in Ukraine. *Foreign Affairs*, available at: <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/russia-richard-haass-west-battlefield-negotiations>.
- Ryan, M. (2023). Key nations sit out U.S. standoff with Russia, China, leaks show. *The Washington Post*, available at: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2023/04/29/biden-foreign-policy-discord-leaks/>.

**WAR IN UKRAINE:
WHO IS WINNING AND WHO IS LOSING?
(UN/EXPECTED MOMENTS AND CONSEQUENCES)**

Vladimir N. CVETKOVIĆ

SUMMARY

The war has prolonged and the changes in power relations within the international order has intensified – that is the main (current) consequence of the armed conflict in Ukraine. It is equally surprising for its main actors (Russia and “the collective West”) as well as the entire international world. The text analyses how and why it came to be and what we can expect in the near future.

Keywords: Ukraine crisis, U.S., EU, Russia.